

הבחירות בטורקיה: התחזקות הכוחות הלאומניים ויחסי החוץ של המדינה

גליה לינדנשטראוס

להתחזקות הכוחות הלאומניים בטורקיה, כפי שעולה מתוצאות הבחירות האחרונות לנשיאות ולפרלמנט, יש בראש ובראשונה משמעות בהקשר הכורדי, שכן כוחות אלה יהיו מהמתנגדים העיקריים לאפשרות של חידוש תהליך השלום עם המחתרת הכורדית. לתוצאות אלה יהיו גם השלכות נרחבות על מדיניות החוץ הטורקית ביחס לסוריה ולעיראק, ובמשתמע גם על יחסי טורקיה עם המעצמות האזוריות והגלובליות. הנשיא ארדואן דבק בגישתו המאתגרת כלפי ישראל, ולכן העוינות של אנקרה ביחס לישראל צפויה להימשך.

בבחירות שנערכו בטורקיה ב-24 ביוני זכה הנשיא המכהן, רג'פ טאיפ ארדואן, ברוב הקולות (52.5 אחוזים) ובכהונה נוספת, אך המפלגה שהוא עומד בראשה, מפלגת הצדק והפיתוח, איבדה את הרוב שהיה לה בפרלמנט (ירידה של 7 אחוזים בתמיכה בה בהשוואה לתוצאות הבחירות שנערכו בנובמבר 2015). לכן, צפוי שמפלגת הצדק והפיתוח תשמר את הברית שהייתה לה ערב הבחירות עם מפלגת הפעולה הלאומית (MHP). ניצחונו של ארדואן בסיבוב הראשון מעיד על קבלה בקרב מרבית הציבור את השינויים שבחר לקדם בשיטת המשטר, גם אם יש לסייג קביעה זו בכך שהבחירות התנהלו בתנאים שהקשו מאוד על גורמי האופוזיציה לנהל את הקמפיין שלהם. באופן לא מפתיע, עריכת בחירות מקבילות לפרלמנט ולנשיאות עודדה חלק מהבוחרים להצביע באופן טקטי - קול אחד למועמד לנשיאות וקול אחד למפלגה שונה מזו של המועמד לנשיאות. כתוצאה מכך, בין היתר, התחזקו המפלגות הלאומניות. צרוף הקולות שקיבלה ה-MHP לאלה שזכתה בהם המפלגה שהתפצלה ממנה, מפלגת 'הטוב' (İYİ), מורה על כי יותר מ-21 אחוזים מהבוחרים נתנו את קולם לשתי מפלגות אלו. תוצאה זו מעידה אף על עלייה בתמיכה בהן ביחס לתוצאות בחירות יוני 2015, אז זכתה ה-MHP בכ-16 אחוזים מקולות הבוחרים, ועוד יותר מכך בהשוואה לתוצאותיהן של בחירות נובמבר 2015, אז זכתה ה-MHP בכ-12 אחוזים מהקולות.

לעליה במספר הקולות למפלגות הלאומניות ניתנו מספר הסברים: משוער שחלק ממצביעי מפלגת הצדק והפיתוח, שבין היתר רצו להביע אכזבה מהמצב הכלכלי במדינה, בחרו אמנם להצביע לארדואן כנשיא ולא למועמדים האלטרנטיביים שהציבו המפלגות האחרות, אך כהצבעת מחאה בחרו ב-MHP; נטען שהדור הצעיר, ובפרט אלו שהצביעו בראשונה, הוא יותר לאומני; קיימת גם סברה כי התחזקות הרגשות הלאומיים בקרב הציבור הטורקי מהווה תגובת נגד להתחזקות הרגשות הלאומיים בקרב הכורדים בעקבות הטלתה בעולם הערבי; וכן נטען שהתחזקות המפלגות הלאומניות היא גם ביטוי לתסכול גובר מהנוכחות של כשלושה וחצי מיליון פליטים מסוריה במדינה. המאמינים שהיו זיופים בבחירות מצביעים על הפער הניכר בין תוצאות הבחירות לבין הסקרים שנערכו לפנייהן ביחס למידת התמיכה במפלגת ה-MHP, כמו גם על ההצלחה של הגורמים הלאומניים באזורים כפריים, שם לכאורה קשה יותר לפקח על טוהר

הבחירות. עם זאת, יצויין שבניגוד לחשדות לזיופים בזמן משאל העם שנערך בטורקיה באפריל 2017, הפעם גם גורמים ביקורתיים לארדואן אינם מציניים מקרים של אי סדירות בקלפיות מסוימות כגורם שהיטה משמעותית את תוצאות הבחירות.

להתחזקות הכוחות הלאומניים יש בראש ובראשונה משמעות בהקשר הכורדי, שכן גורמים אלה צפויים להיות בין המתנגדים העיקריים לכל אפשרות של חידוש תהליך השלום עם המחתרת הכורדית. לכך יהיו גם השלכות נרחבות על מדיניות החוץ הטורקית ביחס לסוריה ולעיראק, ובמשתמע מכך גם על יחסי טורקיה עם המעצמות האזוריות והמעצמות הגלובליות. הניסיון להתמודד עם הסוגיה הכורדית בדרך צבאית בלבד מביא את טורקיה למעורבות גוברת בגבולותיה הדרומיים ומעודדה להמשיך בהידברות בהקשרים אלו עם רוסיה ואיראן. הדבר בא לידי ביטוי במבצעים הצבאיים 'מגן הפרת' ו'ענף זית' בצפון סוריה, וכן בנוכחות הצבאית הטורקית בשטחים אלו מאז שהסתיימו המבצעים. במהלך קמפיין הבחירות נשמעו איומים למעורבות צבאית בשטחים נוספים, שבהם יש דומיננטיות כורדית (כמו גם נוכחות צבאית אמריקאית) בצפון מזרח סוריה. מעבר לכך, טורקיה פועלת צבאית בהיקף משמעותי יותר מאשר נהגה בשנים האחרונות נגד מעוזים של המחתרת הכורדית בהרי קנדיל ובהרי סינג'אר בצפון עיראק. בהקשר לסוגיית הפליטים, טורקיה מנסה להביא לחזרתם לאזורים שבהם היא שולטת בצפון סוריה, אף שספק אם זה אכן פתרון ישים למרביתם, כפי שהיו רוצים הגורמים הלאומניים.

אחת המגמות ביחסי החוץ של טורקיה בתקופה שקדמה לבחירות הייתה העלייה במתח בינה לבין ארצות הברית. המגבלות שמנסה להעביר הקונגרס האמריקאי על אספקת מטוסי ה-F-35 לטורקיה, כמו גם הטלה אפשרית של סנקציות בעקבות העסקה הטורקית-רוסית לרכישת סוללות הגנה אווירית מדגם S-400, הן כעת במוקד הדיון. ספק אם מגבלות אלו וסנקציות אפשריות יוצגו על ידי ארדואן והגורמים הלאומניים, באופן אחר מכך שארצות הברית פועלת נגד טורקיה בגלל התחזקותה במערכת הבינלאומית ולכן בוחרת לפגוע בביטחונה. סוגיית הסגרתו של המטיף הדתי פתחוללה גולן מארצות הברית לטורקיה נותרה נושא שבו לא חלה התקדמות מבחינת אנקרה, ובמקביל יש בווישינגטון תרעומת על כך שיש אזרחים אמריקאים העצורים בטורקיה בעקב מה שנראה כתואנות שווא. למרות זאת, סביר שנשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, שעל פניו נראה שהוא מזהה פוטנציאל לשיתוף פעולה עם ארדואן, יבחר לקדם את עסקת המטוסים ולא יאפשר הטלת סנקציות על אנקרה. בנוסף, בהקשר לתרעומת הטורקית על התמיכה האמריקאית בשלוחה הסורית של המחתרת הכורדית, ה-PYD, נראה שחלה רגיעה מסוימת. זאת, כאשר ארצות הברית, עקב לחץ מצד אנקרה, הביאה לנסיגת כוחות כורדים מהעיירה מנביג' בסוריה, שהייתה סלע מחלוקת בין הצדדים. סוגיות אחרות, כלליות יותר, שמקדם ממשל טראמפ, יכולות להיות פתח למשברים נוספים ביחסים - מכסי מגן על יבוא פלדה כבר פגעו ביצוא הטורקי לארצות הברית והטורקים חוששים ממכסי המגן המתוכננים על יבוא מכוניות מדגמים אירופאיים. כן תתקשה אנקרה להתמודד עם הדרישה האמריקאית למגבלות על יבוא נפט מאיראן.

התחזקות הגורמים הלאומניים אינה מבשרת טובות גם ליחסי טורקיה עם חלק ממדינות האיחוד האירופי, ובפרט עם גרמניה וצרפת, כיוון שעמדה טורקית נוקשה ביחס לסוגיה הכורדית צפויה להביא להמשך המתחיות בהקשר זה. הכוחות הלאומניים יבלמו אף התקדמות בנושא קפריסין. גם ביטול חובת הוויזה לאזרחי טורקיה הנוסעים למדינות האיחוד האירופי - מהלך שהובטח במסגרת הסכם הפליטים בין טורקיה לאיחוד מ-2016 - יהיה קשה יותר למימוש כל עוד לא ירוכז

החוק נגד טרור בטורקיה, הנחשב כפוגע יתר על המידה בזכויות הפרט, וכן אם יישאר משטר החירום במדינה על כנו - דבר שלדעת מנהיג ה-MHP עוד דרוש. בה בעת, כחלק מהתהליך הברקזיט, נרשמה באחרונה התקרבות מסוימת בין טורקיה לבריטניה, וזו באה לידי ביטוי בין היתר בביקור ארדואן בבריטניה במאי האחרון.

בהקשר הישראלי, הציבור הטורקי היה מאוחד בביקורת שלו נגד ישראל בעת המשבר שבינה לבין טורקיה עקב העברת השגרירות האמריקאית לירושלים והסלמת העימות בין ישראל לחמאס בזירת עזה, אך ה-MHP הייתה שותפה למפלגת הצדק והפיתוח בהצבעה נגד הצעת החלטה בפרלמנט הטורקי, שביקשה לבטל הסכמים קיימים עם ישראל. אמנם, הדחף של הלאומנים הטורקים "לצעוד לבד" (אם כי ללא פרישה מנאט"ו), בין היתר עקב חשדנותם כלפי ארצות הברית וגם רוסיה, עשוי לתרום במידת מה גם לעמדה פרגמטית בהקשר הישראלי. ואולם, הנשיא ארדואן בטוח בגישתו המאתגרת כלפי ישראל, ולכן העוינות של אנקרה ביחס לישראל צפויה להימשך.

אחת הביקורות המושמעות תכופות נגד טורקיה על ידי גורמי אופוזיציה בזירה הביתית וגם על ידי גורמים במערב היא, שהשינויים שחולל ארדואן בשיטת השלטון בטורקיה הופכים אותו לנשיא כל יכול. במובנים רבים זה תיאור מדויק של המצב, אך בצמתי דרכים, וכשתידרש תגובה לאירועים בלתי צפויים, הברית עם הלאומנים, כל עוד תימשך, (והרצון להחזיר חלק מקולות הלאומנים למפלגת הצדק והפיתוח), לא זו בלבד שתהווה חלק מהמצפן של ארדואן בבואו לקבוע מדיניות, אלא שאף יותר מכך, היא תגביל את טווח האופציות שהוא יהיה מוכן לשקול מלכתחילה, במיוחד בנושא הכורדי. מגבלה זו הייתה קיימת עוד טרם הבחירות האחרונות, ותוצאותיהן אך מחזקות אותה.